

РОЗДІЛ 2

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 342.25:001.891.3

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-5/7>

ВІДОБРАЖЕННЯ ДЕРЖАВНИЦЬКОЇ ТЕОРІЇ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ АКТАХ

REFLECTION OF THE STATE THEORY OF LOCAL SELF-GOVERNMENT IN INTERNATIONAL LEGAL ACTS

Говоруха Л.С., молодший науковий співробітник

*Науково-дослідний інститут державного будівництва та місцевого самоврядування
Національної академії правових наук України*

Статтю присвячено висвітленню однієї з актуальних теоретико-методологічних проблем муніципального права щодо відображення державницької теорії місцевого самоврядування в міжнародно-правових актах.

На прикладі Європейської хартії місцевого самоврядування продемонстровано, що термін «government» вживається в міжнародному праві за англо-американським зразком, тобто в значенні «державна в системно-структурному аспекті», «державний апарат», «апарат публічного володарювання». Відповідно, всі суб'єкти міжнародного права поділяються на дві групи: урядові (англ. government) й неурядові (англ. non-government). В основі цього поділу лежить критерій наявності в певного суб'єкта публічно-владних повноважень, тобто можливості робити свої веління загальнообов'язковими. Із цієї точки зору всі суб'єкти системи місцевого самоврядування разом із місцевими представництвами центрального уряду – це місцеві власті (local authorities), які вирізняються виключно за територіальною підвідомчістю (територіальним масштабом діяльності) та способом формування (обираються місцевим населенням чи призначаються органами, обраними місцевим населенням). Частина друга ст. 3 Хартії фактично деталізує суб'єктний склад місцевого самоврядування, звертаючи увагу на те, що право на місцеве самоврядування реалізується через виборні місцеві ради, їхні виконавчі органи, а також через локальні форми безпосередньої демократії. Ніякого відмежування, а тим більше протиставлення державному апарату в даному випадку не спостерігається. Більше того, в частині четвертій ст. 4 Хартії місцеві власті (local authorities) згадуються в загальному переліку з центральними та регіональними. Звідси робиться висновок, що для розробників Хартії органи місцевого самоврядування – це органи публічної влади, які на місцевому рівні на демократичних засадах здійснюють врядування (адміністрування) певними суспільними справами, закріпленими за ними конституцією чи законами. На підставі аналізу прецедентної практики доведено, що таке «здержавлене» розуміння місцевого самоврядування притаманне й Європейському суду з прав людини.

Ключові слова: публічна влада, місцеве самоврядування, місцеві власті, державницька теорія місцевого самоврядування, Європейська хартія місцевого самоврядування.

The article is devoted to the coverage of one of the current theoretical and methodological problems of municipal law according to the reflection of the state theory of local self-government in international legal acts.

The example of the European Charter of Local Self-Government shows that the term “government” is used in international law according to the Anglo-American model, i.e. in the sense of “state in the system-structural aspect”, “state apparatus”, “public administration apparatus”. Accordingly, all subjects of international law are divided into two groups: governmental and non-governmental. At the heart of this division is the criterion of the existence of a certain subject of public authority, i.e. the ability to make their orders universally binding. From this point of view, all subjects of the local self-government system together with local representations of the central government are local authorities, which differ exclusively in territorial jurisdiction (territorial scale of activity) and method of formation (elected by the local population or appointed by local bodies). Part two of Art. 3 of the Charter actually details the subjective composition of local self-government, noting that the right to local self-government is exercised through elected local councils, their executive bodies, as well as through local forms of direct democracy. No demarcation, let alone opposition to the state apparatus in this case is not observed. Moreover, in the fourth part of Art. 4 of the Charter, local authorities are mentioned in the general list with central and regional ones. This leads to the conclusion that for the developers of the Charter, local governments are public authorities that at the local level on a democratic basis govern (administer) certain public affairs, enshrined in the constitution or laws. Based on the analysis of case law, it is proved that such a “nationalized” understanding of local self-government is inherent in the European Court of Human Rights.

Key words: public authority, local self-government, local authorities, state theory of local self-government, European Charter of Local Self-Government.

Постановка проблеми. Процес глобалізації, що відбувається в сучасному світі, приводить до суттєвих перетворень суспільного життя не тільки всередині держав, але й у міжнародних відносинах. Принагідно нагадаємо, що в академічному тлумачному словнику української мови «міжнародними» визначаються відносини між народами і країнами, в яких беруть участь представники різних держав [1]. Відповідно, перелік учасників (акторів) міжнародних відносин невпинно розширюється за рахунок недержавних інституцій і фізичних осіб. З іншого боку, через проблематику забезпечення прав людини, верховенства права і демократичного врядування міжнародне право почало дедалі більш широко й системно регламентувати питання організації та діяльності місцевого самоврядування, передусім в аспекті його співвідношення з центральним (національним) урядом. Для України ця проблематика актуалізується також в аспекті європей-

ської інтеграції та перспектив розбудови «Європи регіонів». Загалом, «Мислити глобально, діяти локально» – цей девіз Римського клубу 1960-х років сьогодні знову набуває неабиякої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняною юридичною наукою вже зроблено низку цілком успішних спроб цілісного й комплексного політико-правового аналізу проблем міжнародного співробітництва органів місцевого самоврядування та їх становлення як суб'єктів міжнародного права. Йдеться передусім про фундаментальні дисертаційні дослідження М.О. Баймуратова «Міжнародне співробітництво органів місцевого самоврядування» [2] та О.В. Тарасова «Проблема суб'єкта в міжнародному публічному праві» [3]. Крім того, окремі аспекти міжнародно-правових стандартів місцевого самоврядування висвітлено в працях О.В. Батанова, І.І. Бодрової, Ю.О. Волошина, В.О. Григор'єва,

В.М. Кампа, М.І. Корнієнка, С.Г. Серьогіно та ін. Втім, досі малодослідженим залишається питання про те, на яких концептуальних засадах ґрунтується міжнародно-правовий статус місцевого самоврядування, та з яких саме теорій місцевого самоврядування виходить при цьому міжнародне співтовариство. Отже, висвітлення цього питання є **метою** даного дослідження.

Пристаючи до **викладу основного матеріалу нашого дослідження**, відзначимо, що міжнародне право «версальського зразка» визнавало суверенні держави єдиним видом суб'єктів міжнародних відносин. Буремний початок ХХ ст., ознаменований поширенням революційних і національно-визвольних рухів, змусив науковців доповнити цей перелік народами, що борються за незалежність, а стрімкий розвиток міжнародного співробітництва – міжнародними урядовими організаціями. У другій половині ХХ ст. процеси демократизації та децентралізації змусили переглянути установлені погляди на роль держав у міжнародному співробітництві й визнати міжнародну правосуб'єктність за низкою недержавних суб'єктів, зокрема за міжнародними неурядовими організаціями, транснаціональними корпораціями і навіть окремими фізичними особами. Тож, нині можемо констатувати: хоча прибічники ортодоксальних підходів до питання про суб'єктний склад міжнародного права, зокрема неореалісти, продовжують заперечувати міжнародну правосуб'єктність органів місцевого самоврядування, стверджуючи про виключність ролі держави в політико-економічних, соціально-культурних і науково-освітніх процесах [4; 5], міжнародно-правові реалії переконливо свідчать про зворотне. Субнаціональні утворення, тобто певні регіони й територіальні одиниці держав, уже в другій половині ХХ ст. почали активно виходити на міжнародну арену, а на початку ХХІ ст. вони перетворилися на істотних учасників міжнародних відносин і зовнішньої політики. Здійснення міжнародних зв'язків між такими суб'єктами свідчило про підвищення їхньої ролі у всіх сферах суспільного життя і в міжнародних відносинах, про їх сприяння інтеграції держав у світове співтовариство.

Активна діяльність субнаціональних акторів у науковій літературі почала, як відомо, іменуватися парадипломатією. Один із перших теоретиків парадипломатії, американський політолог І. Духачек, надав таке визначення: «Парадипломатія – це міжнародні (зовнішні, транснаціональні, транскордонні) зв'язки субнаціональних (нецентральных, регіональних, місцевих) органів влади» [6, с. 5]. В американській і західноєвропейській політологічній літературі розроблено значну кількість теоретичних і практичних питань парадипломатії. При цьому кількість відповідних досліджень невпинно збільшується. Зокрема, це праці Г. Бруйнінкса, М. Дюрана, Р. Тавареса та інших, присвячені субнаціональним акторам як глобальним гравцям, динаміці ретериторіалізації тощо [7; 8; 9]. У даному контексті згадка про місцеве самоврядування як активного учасника міжнародного спілкування цілком вкладається в загальні тенденції розвитку міжнародних відносин і міжнародного права.

На користь визнання міжнародної правосуб'єктності органів місцевого самоврядування недвозначно свідчила й практика міжнародної нормотворчості. Починаючи з другої половини ХХ ст., з'явилося чимало міжнародно-правових актів, безпосередньо присвячених місцевому самоврядуванню. Найдалше в цьому напрямі просунулися держави Європи, уклавши цілу низку міжнародних договорів про статус місцевого самоврядування та транскордонне міжмуніципальне співробітництво. Серед таких міжнародних регіональних договорів варто відзначити укладені в межах Ради Європи: Європейську рамкову конвенцію про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями (1980 р.), Європейську хартію місцевого самоврядування (1985 р.), Конвенцію про участь іноземців у громадському житті на місцевому

рівні (1992 р.), Європейську хартію урбанізму (1993 р.), Європейську хартію про участь молоді в муніципальному та регіональному житті (1994 р.), Європейську конвенцію про ландшафти (2000 р.) тощо. Фактично натеper слід констатувати про появу «нового регіоналізму», що може бути співвіднесений, на нашу думку, з терміном «глокалізація», котрий означає, за визначенням англійських соціологів Р. Робертсона і Г. Кнонджера, змішування глобальних і локальних тенденцій, які «взаємодоповнюють і взаємно проникають один в одного, хоча в конкретних ситуаціях можуть перейти в сутічку» [10, с. 26]. Новий регіоналізм, що реалізується, як і парадипломатія, знизу, являє собою, на наш погляд, адаптацію до нерівномірності світового розвитку і реакцію на затребуваність локальних взаємодій, у т.ч. транскордонного характеру.

Важливим фактором визнання міжнародної правосуб'єктності органів місцевого самоврядування стало створення ними відповідних міжнародних об'єднань. Найстарішим зі світових об'єднань такого роду, що діяло на міжнародній арені з 1913 по 2004 рр., був Міжнародний Союз місцевих влад, який мав консультативний статус в ООН, ЮНЕСКО та Раді Європи, підтримував тісні зв'язки з ЕКОСОП, оонівським фондом допомоги дітям, з ЄС та іншими міжнародними структурами, мав розгалужену регіональну структуру. У 2004 р. на Конгресі в Парижі було оголошено про злиття Міжнародного Союзу місцевих влад з двома іншими організаціями – Міжнародною федерацією об'єднаних міст та Metropolis. У результаті такого об'єднання було створено нову організацію – «Об'єднані міста й органи місцевого самоврядування».

Наявність розгалуженої мережі міжнародних об'єднань органів місцевого самоврядування та цілої низки міжнародно-правових актів, присвячених місцевому самоврядуванню, призводить до того, що дедалі більше авторів визнають міжнародну правосуб'єктність органів місцевого самоврядування. Так, Ю. Аверьянов відзначає, що «суб'єктами міжнародного співробітництва» можуть виступати поряд із державами, урядами, котрі створюють його договірно-правову основу, окремі юридичні (органи державної виконавчої влади, органи місцевого самоврядування), об'єднання громадян, підприємства, організації, тощо) і навіть фізичні особи. Вони здійснюють зв'язки в рамках міжнародного співробітництва, наповнюючи його конкретним змістом [11, с. 172]. Як слушно зауважує М.О. Сидоренко, «міжнародне співробітництво сьогодні перестало бути виключно сферою національного рівня управління, переходячи на регіональний і локальний (від англ. local – місцевий) рівні» [12, с. 31].

В авангарді міжнародного міжмуніципального співробітництва перебуває Європейський Союз, в межах якого таке співробітництво отримало подальший розвиток і диференціацію. Швейцарський дослідник Г.-М. Чуді в 2002 році навіть запропонував використовувати поняття «трансевропейське співробітництво» (англ. trans-European cooperation) для позначення всіх форм співробітництва в Європі, при цьому він виокремив три основні види такого співробітництва за територіальною ознакою:

- транскордонне співробітництво (англ. cross-border co-operation) – двох- чи багатостороннє співробітництво між регіональними органами влади, що здійснюється в географічно суміжних територіях та/або територіях, розділених морем;
- міжтериторіальне співробітництво (англ. inter-territorial co-operation) – двох- чи багатостороннє співробітництво між місцевими й регіональними органами влади, що здійснюється між несуміжними територіями;
- транснаціональне співробітництво (англ. transnational co-operation) – співробітництво між національними, регіональними й місцевими органами влади, що беруть участь у транснаціональних програмах і проектах; ця форма співробітництва охоплює великі суміжні території

та включає суб'єктів принаймні двох держав – членів ЄС та/або країн не-членів ЄС» [13, с. 15].

На наш погляд, міжнародна правосуб'єктність органів місцевого самоврядування не викликає сумнівів. Втім, з огляду на відсутність єдності в поглядах на соціальну природу місцевого самоврядування викликає науковий інтерес те, яким чином інтерпретується місцеве самоврядування в міжнародно-правових актах. З огляду на те, що безумовним світовим лідером у сфері міжнародно-правової регламентації місцевого самоврядування є Європа, звернемо свою увагу передусім на правові акти даного регіону і розпочнемо з Європейської хартії місцевого самоврядування 1985 р. [14], котра є основним правовим актом, що регулює проблемні питання інституціоналізації та функціонування інституту місцевого самоврядування в державах-членах Ради Європи та закріплює їх на міжнародному рівні.

М.О. Баймуратов вважає, що в основі Хартії лежить державна теорія місцевого самоврядування. На його переконання, це впливає насамперед з того, що «органи місцевого самоврядування мають регламентувати, тобто фактично реалізовувати значну частину державних справ, а отже, питання місцевого значення як специфічний об'єкт локальної демократії не визначаються і не виділяються» [15, с. 448]. Аналогічну оцінку доктринальних засад Європейської хартії місцевого самоврядування надає і відомий російський муніципаліст В.І. Васильєв [16, с. 19]. Принаймні, як зауважує Є.І. Колюшин, «Європейська хартія місцевого самоврядування не вимагає організаційного розмежування органів державної влади і місцевого самоврядування» [17, с. 44].

Загалом погоджуючись із думкою вищезазначених поважних фахівців у галузі муніципального права, масмо відзначити, що цей висновок є не таким вже й очевидним. Справді, як зазначає С.В. Павленко, Європейська хартія місцевого самоврядування «в основному проводить ідею децентралізації частини державної виконавчої влади, її деволюції на рівень територіальних спільнот громадян та тих органів, які вони обирають» [18]. Однак річ у тім, що всі автори, котрі вважають очевидним державницький підхід розробників Хартії до розуміння соціальної природи місцевого самоврядування, спираються на недостатньо коректні російськомовні чи україномовні переклади даного документу, на що вже неодноразово звертали увагу дослідники, зокрема Н.В. Камінська [19], В.В. Маклаков [20], В.А. Панасюк [21] та інші.

Міжнародне нормотворення вимагає узгодження та уніфікації норм національних законодавств, що суттєво різняться за юридичною термінологією та підходами до вирішення тих чи інших питань суспільного життя, а це є справою досить складною та потенційно конфліктогенною. Тому міжнародна спільнота в особі відповідних органів міжнародних організацій або міжнародних конференцій, де розробляються багатосторонні міжнародні договори, завжди вибирає так звані «середній шлях», надаючи можливість національним державам у процесі перекладу відповідних договірних текстів робити термінологічні тлумачення. Це повною мірою стосується й тексту Європейської хартії місцевого самоврядування.

Зокрема, частина перша ст. 3 Хартії в оригінальній англійській версії звучить так: «Local self-government denotes the right and the ability of local authorities, within the limits of the law, to regulate and manage a substantial share of public affairs under their own responsibility and in the interests of the local population» [14]. З огляду на те, що у вітчизняній державно-правовій науці тривалий час панував моністичний погляд на публічну владу, який отожднював її з державною, прикметник «public» традиційно перекладався як «державний». Тож не дивно, що в первинному україномовному варіанті офіційного тексту Хартії, опублікованому в «Офіційному віснику України»

від 04.06.2013 р. № 39, частина перша ст. 3 Хартії виглядала так: «Місцеве самоврядування означає право і спроможність місцевих властей у межах закону здійснювати регулювання і управління суттєвою часткою державних (курсив наш – Л.Г.) справ, які належать до їхньої компетенції, в інтересах місцевого населення» [22]. Втім, сьогодні українська юриспруденція перейшла до плюралістичного розуміння публічної влади, коли поряд із державною визнаються й інші її різновиди, зокрема муніципальна та влада автономних утворень. Відповідно до цього у 2015 р. текст офіційного перекладу Хартії було виправлено, слово «державних» замінено на «публічних», а згадка про належність певних справ до компетенції місцевого самоврядування замінено на словосполучення «під власну відповідальність». У підсумку частина перша ст. 3 Хартії отримала такий вигляд: «Місцеве самоврядування означає право і спроможність органів місцевого самоврядування в межах закону здійснювати регулювання та управління суттєвою часткою публічних справ, під власну відповідальність, в інтересах місцевого населення». Саме в такій редакції цей текст був опублікований в «Офіційному віснику України» № 24 від 03.04.2015 р. і досі міститься на офіційному веб-порталі Верховної Ради України [23].

Тож, чинна редакція україномовного варіанту офіційного тексту Хартії не дає змоги зробити висновок про її «державницьке» підґрунтя виключно зі змісту частини першої ст. 3 цього документу. На наш погляд, варто підійти до цього питання глибше й зосередити свою увагу на тлумаченні терміна «врядування» (англ. government) та «місцевого самоврядування» (англ. self-government) у міжнародному праві.

Річ у тім, що термін «government» вживається в міжнародному праві за англо-американським зразком, тобто в значенні «державна в системно-структурному аспекті», «державний апарат», «апарат публічного володарювання». Відповідно, всі суб'єкти міжнародного права поділяються на дві групи: урядові (англ. government) і неурядові (англ. non-government). В основі цього поділу лежить критерій наявності в певного суб'єкта публічно-владних повноважень, тобто можливості робити свої веління загальнообов'язковими. Із цієї точки зору всі суб'єкти системи місцевого самоврядування разом із місцевими представництвами центрального уряду – це місцеві власті (в англійській версії Хартії – local authorities), які вирізняються виключно за територіальною підвідомчістю (територіальним масштабом діяльності) та способом формування (обираються місцевим населенням чи призначаються органами, обраними місцевим населенням).

При цьому частина друга ст. 3 Хартії фактично деталізує суб'єктний склад місцевого самоврядування, звертаючи увагу, що право на місцеве самоврядування реалізується через виборні місцеві ради, їх виконавчі органи, а також через локальні форми безпосередньої демократії. Ніякого відмежування, а тим більш протиставлення державному апарату в даному випадку не спостерігається. Більше того, в частині четвертій ст. 4 Хартії місцеві власті (local authorities) згадуються в загальному переліку з центральними та регіональними (в англійському варіанті – «They may not be undermined or limited by another, central or regional, authority...»). Тобто для розробників Хартії органи місцевого самоврядування – це органи публічної влади, які на місцевому рівні на демократичних засадах здійснюють врядування (адміністрування) певними суспільними справами, закріпленими за ними конституцією чи законами.

Варто зауважити, що таке «здержавлене» розуміння місцевого самоврядування притаманне і Європейському суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Річ у тім, що в ЄСПЛ склалося певне усереднене уявлення про місцеве самоврядування, що не завжди відповідає концепції місцевого само-

врядування окремих держав. Як правило, органи влади, які за українським законодавством є органами місцевого самоврядування, з точки зору практики ЄСПЛ є органами публічної влади, що дає змогу приймати рішення, незважаючи на специфіку системно-структурної організації публічної влади та співвідношення місцевого самоврядування з державною владою в окремо взятих державах.

Так, у справі Аюнтамьенто де Мула проти Іспанії ЄСПЛ недвозначно заявив: «Суд повторює, що згідно з усталеною прецедентною практикою конвенційних установ органи місцевого самоврядування є особами публічного права, котрі виконують офіційні повноваження, покладені на них конституцією та матеріальним правом; таким чином, вони, що абсолютно зрозуміло, є урядовими організаціями. У даному зв'язку Європейський суд нагадує, що в міжнародному праві вираз «урядові організації» не може стосуватися тільки уряду чи центральних органів держави. У тих випадках, коли повноваження розподілені децентралізовано, це стосується будь-якого національного органу влади, який виконує публічні функції [24]. Аналогічний підхід ЄСПЛ застосував у справах «Герасимова проти Російської Федерації» [25] та «Ротентурм Коммюн проти Швейцарії» [26].

Основним критерієм, який використовує ЄСПЛ у таких випадках, є буквальне тлумачення формулювання ст. 34 Європейської конвенції з прав людини та основоположних свобод 1950 р., і цей критерій є негативним: організація є неурядовою, якщо вона не є урядовою, а саме якщо вона не належить до інституційної системи держави та не бере участі у здійсненні повноважень публічної влади [27]. Іншими словами, для ЄСПЛ держава є цілісною багаторівневою організацією публічної влади, що включає в себе інституції, поєднані як субординаційними, так і координаційними зв'язками, виборні та призначувані. Стосовно місцевого самоврядування це фактично варіація державницької концепції.

Доктрина міжнародного права і саме діюче міжнародне право не нав'язують якої-небудь конкретної моделі організації субнаціональних територіальних одиниць та їхніх органів усьому міжнародному співтовариству. Ця сфера стосується винятково внутрішньої компетенції держав. Отже, соціальна природа таких суб'єктів зумовлена тією моделлю побудови суспільства, яка прийнята на конституційному рівні кожною окремою державою. Безпосереднє відношення до цього має політико-правовий режим, форма правління, державний устрій та інші характеристики суверенної правової особи.

З іншого боку, слід мати на увазі, що на міжнародній арені держава «говорить одним голосом», у т.ч. й від імені своїх регіонів, тож важливе місце у здійсненні міжнародних зв'язків посідає принцип відповідальності держав за

міжнародну поведінку своїх регіонів. Сутність його полягає в тому, що держави несуть пряму й повну відповідальність за поведінку своїх регіонів на міжнародній арені. Відповідальність є однією з властивостей міжнародних відносин. Наявність цієї властивості міжнародних відносин є одним із факторів підтримання порядку у відносинах між державами. Процедура реалізації такої відповідальності встановлюється статутом ООН.

Аби уникнути зайвих дискусій щодо співвідношення державної влади та місцевого самоврядування, а також непорозумінь із приводу суб'єктної спрямованості тих чи інших міжнародно-правових норм, у документах Ради Європи та назвах відповідних європейських інституцій використовуються терміни «місцеві власті» (local authorities). Досить згадати Європейську рамкову конвенцію про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями (1980 р.) чи Хартію Конгресу місцевих та регіональних влад Ради Європи (1994 р.). У контексті розбудови Європейського Союзу варто також нагадати, що європейське врядування (european governance) передбачає, між іншим, багаторівневе врядування (multilevel governance), тобто здійснення виконавчо-розпорядчої діяльності в діалозі та співпраці між складнопідпорядкованими органами влади на кількох територіальних рівнях.

Висновки. Підсумовуючи проведені дослідження, можемо констатувати, що міжнародне право як право консенсусне, договірне не нав'язує суверенним державам – учасникам міжнародного співробітництва якихось доктринальних рамок чи стереотипів щодо розуміння місцевого самоврядування, його організації та співвідношення з державним апаратом. Як наслідок, у міжнародно-правових актах вживаються ті терміни й підходи, котрі можуть слугувати «спільним знаменником» для національних правових систем для розбудови демократичного врядування на своїй території. Саме таким «спільним знаменником» у контексті предмета нашого дослідження виявився підхід, за якого органи публічної влади розмежовуються суто за територіальною ознакою – як складники єдиного апарату публічної влади. Такий підхід стосовно місцевого самоврядування є за своєю природою моністичним, а отже, може розглядатися як певна модифікація чи інтерпретація державницької концепції місцевого самоврядування. В її основі лежить уявлення про державу як складну, диверсифіковану по вертикалі та горизонталі систему органів публічної влади, поєднаних відносинами субординації та/або координації, виборних і призначуваних, одноосібних і колегіальних, загальнодержавних і місцевих, які спільно забезпечують вирішення суспільно значущих питань в інтересах місцевого населення та народу в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua> (дата звернення: 12.08.2020).
2. Баймуратов М.О. Міжнародне співробітництво органів місцевого самоврядування України : автореф. дис. ... д-ра. юрид. наук : 12.00.02. Одеса, 1996. 53 с.
3. Тарасов О.В. Проблема суб'єкта в міжнародному публічному праві : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.11. Харків, 2015. 40 с.
4. Плотникова О.В., Дубровина О.Ю. Международные связи регионов государств: характеристика и особенности». Москва : Норма ; ИНФРА-М, 2016. 192 с.
5. Waltz K. Theory of international politics. Boston : McGraw-Hill, 1979. 251 p.
6. Duchacek I. The international dimension of subnational self-government. *Federated states and international relations*. Oxford, 1984. Vol. 14. № 4. P. 5–31.
7. Bruyninckx H. Sustainable development and subnational government: Policy-making and multi-level interactions. Hampshire : Palgrave Macmillan, 2012. 269 p.
8. Tavares R. Paradiplomacy: Cities and states as global players. New York : Oxford University Press, 2016. 272 p.
9. Duran M. Mediterranean paradiplomacy: The dynamics of diplomatic reterritorialization. Leiden : Brill Nijhoff, 2015. 404 p.
10. Robertson R., Knondker H. Discourses of Globalization. Preliminary Considerations. *International Sociology*. 1999. Vol. 13. № 1. P. 25–40.
11. Политология: Энциклопедический словарь / общ. ред. и сост. Ю.И. Аверьянов. Москва : Изд-во Моск. коммерч. ун-та. 1993. 431 с.
12. Сидоренко Н.О. Международное сотрудничество органов местного самоуправления: теоретические аспекты. *Вестник государственного и муниципального управления*. 2012. № 4. С. 27–34.
13. Мшула Н. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво : монографія. Львів : ІПД НАН України, 2004. 395 с.
14. European Charter of Local Self-Government Strasbourg, 15.X.1985. URL: <https://rm.coe.int/168007a088>

15. Баймуратов М.О. Розділ XV. Міжнародні стандарти у системі місцевого самоврядування України. Муніципальне право України : підручник / за ред. В.Ф. Погорілка, О.Ф. Фрицького. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 592 с.
16. Васильев В.И. Местное самоуправление : учебное и научно-практическое пособие. Москва: Изд. Ю.М. Тихомирова, 1999. 453 с.
17. Колюшин Е.И. Муніципальное право России : курс лекций. Москва : НОРМА, 2008. 464 с. С. 44.
18. Павленко С.В. Сучасна концепція місцевого самоврядування та її відображення в законодавстві України. *Державне будівництво*. 2008. № 2. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2008-2/doc/2/23.pdf>
19. Камінська Н.В. Місцеве самоврядування: теоретико-історичний і порівняльно-правовий аналіз : навч. посіб. Київ : КНТ, 2010. 229 с.
20. Маклаков В.В. Европейская Хартия местного самоуправления. *Реформы местного управления в странах Западной Европы*. Москва, 1993. С. 111–124.
21. Панасюк С.А. Проблеми перекладу тексту Європейської хартії місцевого самоврядування в контексті якісної імплементації її положень. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право*. 2012. Вип. 3–4. С. 200–205
22. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15.10.1985 р. *Офіційний вісник України*. 2013. № 39. Ст. 1418.
23. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15.10.1985 р. *Офіційний вісник України*. 2015. № С. 24. Ст. 718. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text
24. Ayuntamiento de Mula v. Spain. 55346/00. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-22367>
25. Виноградов М. Информация о деле. По материалам решения Европейского Суда по правам человека от 16 сентября 2004 г. № 24669/02. *Журнал российского права*. 2005. № 1. URL: <https://www.lawmix.ru/jude/3527>
26. Rothenthurm Commune v Switzerland: ECHR 14 Dec 1988. URL: <https://swarb.co.uk/rothenthurm-commune-v-switzerland-echr-14-dec-1988/>
27. Les organisations non gouvernementales dans la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme. Rapport de recherche / Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme, 2016. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Research_report_NGOs_FRA.PDF